

Ha úgy tűnik, furán zavart vagyok, miközben felidézem, hogyan fogadtam annak idején a közvélemény rám zúduló elismerését, csupán azért lehet, mert tényleg az voltam. Tudomásom volt minden egyes megjelent cikkről, hiszen barátaim lelkiismeretesen elküldték őket nekem, de tartalmukat és üzenetüket továbbra is képtelen voltam felfogni. Csak azzal tudtam foglalkozni, hogy túléljem az egymást követő napokat, megküzdjek az interjúkkal meg a labor gondjaival. Jóformán figyelni sem voltam képes más egyébre. Évekig reménykedtem abban, hogy Alex teljesítményét egyszer majd teljes egészében elfogadják, elismerik. És ez most bekövetkezett. De nem fogtam fel, nem értettem meg. Legalábbis nem azonnal.

Bő egy héttel azután, hogy Alex elhagyott, a *New York Times* egy *harmadik* cikket is közölt *Alex egy kekszet akart, de vajon akarta is a kekszet?* címmel, és ekkor végre felfigyeltem. George Johnson, egy tekintélyes tudományos újságíró, gyönyörűen leírta a kutatást, taglalva az intencionalitás kérdését, amire a cikk címe is utal. Az Egyesült Államokban a *Times* a közmegebecsülés egyik sarokköve, legyen szó politikáról, művészetről vagy tudományról. Alex pedig egy hét leforgása alatt háromszor szerepelt a lapban. *Hmm, gondoltam. Ez talán tényleg jelent valamit?*

Pár nappal később felhívott egy barátnőm. „Irene, nem fogod elhinni, amit mondok. Alex benne van az *Economist*ban!” Igazat mondott. Alig hittem el. Az *Economist* alighanem a világ legjelentősebb politikai, pénzügyi és üzleti hetilapja. Minden héten egy-egy igen jelentős személy egyoldalas nekrológja jelenik

meg benne. A szeptember 20-i számban ez a jelentős személy Alex volt. Alex halála, írta az újság, végét jelenti „egy olyan komplex feladatok elsajátításával töltött életnek, amely feladatok megoldására eddig csak főemlősöket tartottunk képesnek”. A nekrológ így folytatódott: „A kutatás végére Alex egy öt éves gyermek intelligenciájával rendelkezett, de még nem érte el képességeinek határait.” Nem érte el képességeinek határait – milyen igaz, milyen tragikusan igaz!

Tekintettel arra, hogy Alex nekrológja előtt az *Economist* Luciano Pavarottit, Ingmar Bergmant és Lady Bird Johnstont búcsúztatta el, tudtam, micsoda megtiszteltetés Alexnek ez a gyászjelentés. Ettől végre csakugyan felébredt az érdeklődésem.

Az Alex halálát követő napokban és hetekben, amint kétségbeesetten igyekeztem megbirkózni a gyakorlati dolgokkal: felvenni a telefont, ellátni a szervezési feladatokat, csaknem elsodort a bennem és körülöttem zajló meglepő események sokszoros szökőárja, meg az, hogy mit jelentett nekem Alex. Fejemben keservesen kavarogtak a gondolatok: *Mi lesz a laborral? Mi lesz a kutatásaimmal? Mi lesz mindazzal, amit létrehoztunk? Mi lesz velem?*

Úgy éreztem magam, mint akit felkapott egy sebesen örvénylő tornádó, olyan, amelyet néha a filmekben látni. Csak-hogy ez a tornádó túllépett a képzeletbeli káosz határán és olyan valóságba sodort, ahol minden felborult, amit tudtam, vagy amit tudni véltem az életemről.

Igen, a *meglepetés* a helyes kifejezés, még akkor is, ha ez a szó túl egyszerű, semhogy kifejezze az érzés valódi súlyát.

A szívemet marcangoló veszteség, gyász és elhagyatottság érzése, amelyet félkilós kollégám és társam három évtized közös munkája után bekövetkezett halála okozott, olyan fokú és erősségű volt, amilyenre soha nem számítottam, sőt elképzelni sem tudtam. A vonzalom, a szeretet hatalmas áradata, amelyet mindaddig kitartóan igyekeztem szilárd gátak közé szorítani, hirtelen áttört, s az elszabadult érzelmek elsodortak minden józan megfontolást. Soha nem éreztem még ilyen fájdalmat, soha nem sírtam ennyit. És remélem, többé nem is fogok.

Nos, mint mondtam, az érzelmeimet három évtizeden keresztül rendíthetetlen gátak szorították maguk közé, mintha külön személyzetet béreltem volna a feladatra, egy alvállalkozót, az Érzelem-Szabályozás Kft.-t. Persze, mindvégig én voltam az úr. Én döntöttem így. Én terveztem így. Én kiviteleztem így. Csakhogy érzelmi távolságtartó tervemet sikerült olyan tökélyre fejlesztenem, hogy a köztem és Alex között hömpölygő érzelmi áramlat a felszín alá kényszerítve észrevétlen lett, még az én számomra sem volt látható, maguk alá rejtették a tudományos objektivitás hegyláncai. Legalábbis többnyire.

Természetesen tudom, hogy amit leírtam itt, sok ember számára valószínűleg nem egészen érthető. Talán némelyest tolkieni is. De igazság szerint van egy kevés tolkieni egy harminc évig tartó utazásban, amelyet Alex meg én közösen eltünk át: a küszködés, a kezdeti zajos sikerek, a csalódások, a váratlan és gyakran meglepő teljesítmények. És természetesen

a korai, végső búcsú. Az *Alex meg én* következő oldalain megpróbálok mindent megmagyarázni, beleértve az érzelmi gátépítés gondolati hátterét is. Most csak azt szeretném valahogyan érzékeltetni, hogy a bennem tomboló szökőár, amely akkor csapott le rám, amikor Alex elhagyott, és ahogyan itt, Amerikában mondani szokás: elrepült a szívárvány túloldalára, hatalmas erővel kiszabadította addig elfojtott érzéseimet. Igen, mindig is szerettem Alexet, mindig is egyik legközelebbálló kollégámnak tekintetem, mindig olyan rokonszenvvel és tisztelettel bántam vele, ami egy megbecsült munkatársunknak kijár. Ugyanakkor mindvégig meg kellett őriznem egy bizonyos távolságot, hogy a tudományos eredményekről objektíven tudjak beszámolni.

De hát most vége lett a tudományos kutatásnak, Alexszel már biztosan vége, nem kell többé fenntartanom az objektivitást.

A külvilágból rám zúduló szökőár sem volt kevésbé meglepő. Mialatt a média ostromával viaskodtam, együtt érő e-mailek kezdtek érkezni hozzám. Eleinte csak csordogáltak, ám pár órán belül komoly zuhataggá, majd özönvízzé alakultak át. Jaimi Torok, a rendszergazdánk, külön részvétnyilvánító honlapot hozott létre, az *Emlékezzünk Alexre* oldalt, hogy a befolyó elektronikus posta ne terhelje túl a kutatásomat támogató alapítvány szerverét. Több mint kétezer üzenetet tettek itt közzé egy hét leforgása alatt, a hónap végéig pedig további háromezret, de saját e-mail címemet is elárasztotta legalább ugyanennyi. Néhányat ismerőseim küldtek,

tudományág javában döntögette ezt a felfogást. Igazi forradalom zajlott e téren. És én elhatároztam, hogy belevetem magam.

Egyetlen kérdést kellett még eldöntennem: „Melyik állatfajtát tanulmányozzam?” A válasz egyértelmű volt. A madarak tanulás útján sajátítják el énekeiket, és saját tapasztalataiból tudtam, hogy a papagájok (legalábbis némelyik) képesek szavakat is megtanulni. Sokan csimpánzok felhasználásával tanulmányozták az ember és állat közötti kommunikációt. Madarakkal senki nem dolgozott. Tudtam, hogy a madarak eszesek, és bíztam abban, hogy képesek erre.

Ráadásul már csak gyakorlati szempontból is sokkal könnyebb madarakkal dolgozni, mint csimpánzokkal. Mivel nekem olyan madárfajtára volt szükségem, amelyik meg tud tanulni beszélni, ez azt jelentette, hogy vagy a papagájok és rokonaik, vagy a hollófélék (varjak, hollók és hasonlók) közül kell választanom. Nem telt bele sok idő, hogy kiderüljön: a papagájok sokkal jobban beszélnek, mint a hollók és rokonaik, és hogy a papagájok között is a legkönnyebben tanuló, a legtisztábban beszélő fajta az afrikai szürkepapagáj, a jákó. Tehát egy szürkére lesz szükségem.

Manapság a szürkék a legnépszerűbb házi kedvencek közé tartoznak. A papagájok már igen régóta, körülbelül négyezer éve szerepelnek a házi kedvencek közt. Egyiptomi műalkotásokon is láthatunk szelíd papagájokat, sőt a görög és római nemesi családok is tartottak szürkepapagájokat otthonukban. VIII. Henrik angol királynak is volt ilyen madara.

És persze portugál tengerészek körében is hosszú ideig voltak nagyon népszerűek, mint beszédes társak a végtelen utazásokon. A szürkék mindemellett még gyönyörűek is, finom szürke-fehér tollazattal, fehér gyűrűkkel a szemük körül, és harsány kárminpiros farktollakkal. Megtudtam róluk azt is, hogy imádják a gyengéd figyelmet és mély, tartós kapcsolatokat tudnak létesíteni, aminek következtében gazdáik rendkívül megszeretik őket.

Én azonban eltökéltem, hogy rám és a madaramra ez nem lesz jellemző. Én ezt a fajtát nem kedvencnek választottam, hanem kutatásaim alanyának, mivel nagyon tanulékony. Az 1950-es években Otto Koehler német zoológus úttörő kutatásaival bizonyította, hogy a szürkéknek kiemelkedő képességeik vannak a számok terén, és egyik asszisztense, Dietmar Todt kimutatta, hogy szociális interakciók keretében roppant szívesen tanulnak meg beszélni. Tudományos szempontból ennél többet nemigen lehetett tudni róluk, de nekem ez bőven elég volt.

Elméleti kémiából 1976 májusában doktoráltam, David pedig 1977. január 1-jétől állást kapott a Purdue Egyetemen az indianai West Lafayette-ben. Abban reménykedtem, hogy ott talán valami módon én is elkezdhetem madarakkal kapcsolatos saját kutatásomat. 1977 júniusában elmentünk Chicagóba, az O'Hare repülőtér szomszédságában lévő Noé Bárkaja nevezetű állatkereskedésbe, hogy kiválasszuk a saját

szürkepapagájomat. Az előző pár hónapban többször beszéltem a madárrészleg vezetőjével, és tudtam, hogy nyolc fogásban tenyésztett madaruk van.

A hatalmas üzlet csak úgy visszhangzott a különféle kedvencjelöltek és leendő gazdáik harsány ricsajától. A madárrészleg vezetője üdvözölt minket, aztán odavezetett a szürkék óriási kalitkájához, amelyben nyolc év körüli madár volt. „Melyiket kéri?” – nézett rám.

Vállat vontam, mivel nem tudtam, hogyan kéne választani közülük. De úgy véltem, hogy mivel tudományos kutatásra készülök, amely általánosságban vizsgálja a szürkék kognitív képességeit, legjobb lesz véletlenszerűen választani. „Válasszon egyet maga nekem!” – kértem.

„Oké” – vágta rá az eladó, majd fogott egy hálót, kinyitotta a kalitka ajtaját, és kihalászta a legkönnyebben elérhető madarat, aztán hátára fordította a pulton, megnyirbálta a szárnytollait, karmait meg a csőrét, és bepottyantotta egy kis dobozba. Csak így, minden további nélkül.

Az út vissza Lafayette-be három és fél óráig tartott. Elég nagy megpróbáltatás lehetett a sötétbe zárt kis teremtménynek, akit frissen szakítottak el csapatától, amellyel legalább fél évig volt együtt. Bevittem a szállítódobozt a biológia tanszéktől kölcsönzött laborba, és letettem a papagájkalitka mellé az asztalra, amelyet a szoba sarkába húztam, hogy a lehető legnagyobb biztonságérzést nyújtsam a jövevénynek. David felvett egy pár vastag kesztyűt, kinyitotta a dobozt, megfogta a vergődő madarat, és némi nehézség árán sikerült

bedugnia a kalitkába. (Mindig Daviddal végeztettem el az olyan feladatokat, amelyek megijeszthették a madarat, mivel nekem egy bizalmon alapuló kapcsolatot kellett létrehoznom vele.)

Ám ebben a pillanatban teljesen nyilvánvaló volt, hogy a madár nem bízik semmiben és senkiben, a legkevésbé bennem. Reszketett, idegesen panaszkodott, és egyik lábáról a másikra állt a rúdon. Szegényke kétségtelenül sokkos állapotban volt. Láthatólag Merlintől, a törpepapagájtól is riadozott, aki a szoba másik oldalán lévő kalitkában lakott. Merlin egyébként ugyanannyira félt tőle.

Az én remegő, jelentéktelen külsejű szürkém nem tűnt különösebben alkalmasnak a neki szánt szerepre, de mégiscsak itt volt a madár, amelyik reményeim – és elvárásaim – szerint meg fogja változtatni az emberek véleményét a tőlük különböző teremtmények értelmi képességeiről. Megjött a madár, amelyik örökre meg fogja változtatni az életemet. Akaratlanul is Névtelen, a kis hullámos papagáj jutott eszembe, aki huszonnégy évvel azelőtt gyökeresen átformálta az életemet. Alig nyomott három dekát, és tízcentis lehetett. Újonnan szerzett szürkém sokkal nagyobb volt, majdnem fél kilót nyomott, és több mint 25 centi hosszú volt. De éppoly nyugtalanak, éppoly félénknek látszott, mint annak idején Névtelen.

Neki azonban volt neve. Alexnek kereszteltem el.